

Martin Parker

„Tony Soprano, a menedzser”

Maffia és szervezeti kiválóság

„Minden nagy vagyon mögött bűn rejtőzik”
(Balzac; Mario Puzo legismertebb regénye, *A Keresztapa* mottója).

Bevezetés

A maffia összehasonlítását különböző gazdasági szervezetekkel mindig bizonyos mértékű hezitálás előzi meg. A narrátor megteremti az „analógiát”, aztán moralizálásba hátrál, meghagyva a „valódi” üzlet és az ördögi maffia szétválasztását. Természetesen, ha egy állítás analogikus státusa feledésbe merül, fennáll a veszély, hogy hibásan, tényként kezeljük – s akkor hová jutunk? Egy ehhez hasonló zűrzavar egészen biztosan a komoly elemzés útjában fog állni. Hiszen, amikor elkészül az alapos elemzés, esetleg arra a következtetésre juthatunk, hogy a maffia tulajdonképpen egy konvencionális üzleti szervezet.

Ez a cikk különböző kulturális forrásokat használ fel annak érdekében, hogy megfogalmazzon néhány állítást. Az egyik, hogy a maffia egy üzleti szervezet, méghozzá olyan szervezet, amely a munkának egy széles körben nagyra becsült változatát valósítja meg. Jóformán a magánszektor összes más szervezetével ellentétben az amerikai maffia az 1970-es évek óta ünnepezt jelenség a populáris kultúrában.¹ A munka és a szabadidő kombinációja, az izgal-

---

Forrás: Tony Soprano on Management. The Mafia and organizational excellence. *Journal of Cultural Economy* 2(3): 379–392. © Martin Parker. Hungarian translation © Replika. A fordítást az eredetivel egybevetette és lektorálta Huszár Ákos.

¹ E nagyvonalú kijelentés részletesebb bizonyításához lásd Parker könyvének (2002) hetedik fejezetét. Szintén meg kell jegyeznünk, hogy ez a cikk elsősorban az Egyesült Államokkal és Szicíliával foglalkozik. Sok más üzleti szervezet létezik, melyeket ma „maffiaként” emlegetnek, és amelyek szervezeti struktúrája és üzleti gyakorlatai között számos hasonlóság és különbség van.

mas feladatok változó formái, az erős összetartozás, a karizmatikus vezetés, a remek ételek, a magas fizetés és az erőszak alkalmazása nagy hatással vannak a feltörekvő menedzserekre. Ugyanakkor annak érdekében, hogy megértsünk valamit azzal a piaccal kapcsolatban, ahol a maffia működik, fő kihívójára, az államra vonatkozóan is meg kell fogalmaznom néhány állítást. A maffia egy szervezet, amely erőszakkal kereskedik. Ez azért jelent problémát, mivel normális esetben az állam az, amely legitim monopóliummal bír erőszakgyakorlásra érdekérvényesítés céljából, amely érdek nemritkán szintén kereskedelmi jellegű. Végezetül a maffia romantikájára kívánok reagálni napjaink menedzserizmusának kontextusában. Már többen megpróbálták a gazdasági aspektusok háttérbe szorításával a kulturálisra helyezni a hangsúlyt, ami arra utal, hogy sokat tanulhatunk a kapitalizmusról, ha komolyan vesszük az olyan munkákat, mint a *Tony Soprano, a menedzser* (Schneider 2004).

A figyelmes olvasó hamar észre fogja venni, hogy meglehetősen nagyvonalúan használok a különböző forrásaimat, egységesként kezelve a filmdialógusokat, az ismeretlen szerzők által írt önéletrajzokat és a különböző (eltérő valóságalappal bíró) történeti beszámolókat. Nehezen állítható, hogy a különböző összetevők ötvözése saját spekulatív megjegyzésemmel a tárgy bemutatásának módszertanilag rigorózus módja. A kulturális reprezentációk és a gazdasági gyakorlatok ugyanakkor e ponton furcsa módon összemosódnak egymással. A gengszterlet reprezentációja és maguk a gengszterek közötti megkülönböztetés sohasem volt igazán világos. John McCarty lényegre törő könyve a filmekben bemutatott gengszterekről (2004), több mint ezer 1915 és 2003 között készült filmet vizsgálva, kiválóan dokumentálja a sikátorok nehézfúúinak, a kiszámíthatatlan jólőtözötték ábrázolásának hatalmas listáját. Sőt; visszanyúlhatunk még korábbra, D. W. Griffiths *The Musketeers of Pig Alley* című filmjéhez (1912), amely színesen mutatta be a New York-i alvilágot, és melyet később Herbert Asbury népszerűsített a *The Gangs of New York* című könyvében (2002 [1927]).

Ugyanakkor a kulturális termékek e parádéjával párhuzamosan végtelen történetek keringenek arról, hogyan imitálják gengszterek a városi maszkulinitás modelljeit, amelyeket a képernyőn láttak, illetve arról, hogyan „kutatják” színészek alakításuk valóságéhívebbé tétele érdekében a gengszterbandák működését. Például Joe Browne, aki számos némafilmben főszerepet játszott, maga is gengszter, valamint Al Capone barátja volt. Vagy 'Örült Joe' Gallo, a Profaci család tagja az 1950-es években, aki „úgy nőtt fel, hogy olyan akart lenni, mint a filmbeli gengszter, George Raft. Ott szeretett volna állni az utcasarkon egy féldollárrost pöckölve, és anélkül szeretett volna beszélni, hogy az ajkai mozognának. Utánozta Richard Widmark fekete ingét és fehér nyakkendőjét is a *Kiss of death* című filmből” (Balsamo és Carpozi 1997: 371). És csakugyan, Raft azt állította, hogy a gengszterfilmek tanítják a gengsztereket arra, hogyan kell beszélni. Ezeket a fiúkat gyakran megrészégitette a sztárok világa, amely magában hordozta az úriembereknek kijáró tiszteletet. 'Mázlis' Luciano mindig is érezte, hogy a története filmbe illik, és hollywoodi kapcsolata, 'Bugsy' Siegel olyan személyekkel mülatta együtt az idejét, mint George Raft, Gary Cooper, Cary Grant és mások. Bugsy még tévémeghallgatáson is részt vett, ám végül elvetették az ötletet, és film helyett inkább csillogó, aláírással ellátott fotókat adtak ki (McCarty 2004: 242).

Így amikor Mario Puzo *A keresztapa* című könyve 1969-ben megjelent, az már alaposan kikutatott fiktív reprezentációk egy régi tradíciójára támaszkodott, amely reprezentációknak megvolt az a szokásuk, hogy valósággá váljanak. Néhány maffiózó neheztelt – vagy azt állította, neheztelt –, amiért a könyv bemocskol átlagos, keményen dolgozó, törvénytisztelő olasz amerikaiakat. Jo Columbo, aki akkoriban a Profaci család vezetője volt, egyenesen

megalapította az 'Olasz–amerikai Polgárjogi Ligát' (Italian-American Civil Rights League). Állítólag ő érte el, hogy a 'mafia' és a 'Cosa Nostra' kifejezések törölve legyenek *A keresztapa* forgatókönyvéből, bár ez nem gátolta meg, hogy a filmnek és folytatásainak jelentős hatása legyen. Mint Balsamo és Carpozi írják, az 1970-es évektől „ha a neved magánhangzóra végződött, maffiatag voltál” (1997: 393). Henry Hill, egy volt maffiózó, aki hírességgé vált, azt írta, hogy a nehézfiúk imádták a filmet, mivel „nagy embernek érezték tőle magukat... Egyszerűen a hatalom érzetével ruházta fel őket” (2004: 40), és hamar elkezdték használni a filmben lévő szavakat és kifejezéseket. Például, amikor golyót eresztettek valakinek a szemébe – ahogy az Bugsy Siegelrel is történt –, azt „Moe Greene special”-nak hívták *A keresztapa* egyik jelenete után.

Ugyanakkor a kérdés nem egyszerűen az, hogy hogyan imitálja a való élet a művészetet, mivel az élet és a művészet közötti határvonal maga is homályos. Így például Joe Pistone – aki öt éven át dolgozott beépített emberként – úgy gondolja, hogy a legtöbb gengszter elolvasta a könyvét, és a legtöbbjüknek tetszett (Pistone és Woodley 2006 [1987]: 411) *A Fedőneve: Donnie Brasco* című film (1997) körülbelül akkor íródott, amikor a könyv (Pistone és Woodley 2006 [1987]), mint ahogy a *Nagymenők* című film (1991 [1990]) is nagyjából akkor készült, amikor Nicholas Pileggi beszámolt Henry Hill életéről a maffián belül a *Nagymenők: Élet egy maffiacsaládban* című könyvében (2006 [1985]). Bámulatos módon a könyv több tízezer dollárnyi jogdíjat hozott Hillnek, miközben ő még mindig tanúvédelmi programban vett részt. Hill azt is állította, hogy Nora Ephron írta a *Kamutanút* (1990) – amiben Steve Martin egy New York-it játszik, aki részt vesz a tanúvédelmi programban –, miután Hillel beszélt, mivel Ephron férje nem más volt, mint Nick Pileggi.

Ebben a kontextusban a történeti igazság nehezen meghatározható kategória, egyszerűen azért, mert a kulturális könnyen gazdaságivá válik, és fordítva. Valódi, a maffiába beépült 'téglák' hollywoodi történeté gyűrjék a való élet történéseinek 'kezelési eljárásait' – mint Henry Hill és Sal Polici a *Maffiavadászat* című filmben (Hill és Russo 2004: 100). Megtörtént eseteket szabnak a filmvászonra: éttermek felégetését, eltemetett holttestek kiásását, és így tovább. Lehallgatott beszélgetésekben a *Maffiózókról* van szó; a színészt, aki Tony Soprano fiát játssza, rablásért letartóztatják az Upper East Side-on; a *Maffiózó*kban a Paulie Walnutsot játszó színész huszonnyolcszor lecsukják, és színész helyett kishíján hivatásos maffiózónak áll (Gabbard 2002: 14). Ennél is bizarrabb, hogy Louis Eppolito, egy volt rendőr, aki mellékszerepet kapott a *Nagymenők*ben, írt egy *Mafia Cop: The Story of an Honest Cop Whose Family Was the Mob* című önéletrajzot (1992), amely évekkal később saját bebörtönzéséhez vezetett a Gambino család nevében elkövetett gyilkosságok vádjával. Jelenleg [vagyis a cikk írása idején – *a szerk.*] forgatókönyvet terveznek az életéről (Winter 2006). Ez a fajta intertextualitás gyönyörűen megjelenik a *Maffiózó*kban is, ahol Silvio gyakran idéz beszédeiben *A keresztapa*-filmekből a többi bandatag lelkes helyeslése mellett. Egy ízben egyenesen kijavít egy másik szereplőt, amikor az rosszul idézi a filmet. Ez a karakter Christopher Moltisanto, egy nagymenő, aki megszállottan vágyik rá, hogy több értelme legyen az életének, ezért megpróbál írni egy gengszterfilm-forgatókönyvet, amit aztán egy hollywoodi igazgató fi-gyelmébe ajánl – sikertelenül.

A kultúrripar, valamint a mafia mint üzleti szervezet szétválasztása borzasztóan nehéznek tűnik. Pénzért gyakorlatilag mindkettő bármit elad, ugyanakkor az utóbbi kissé szerényebb a tevékenységei ábrázolásában. A maffiatagok, akik megfeledkeznek az *omertáról* és eladják a történetüket, hamar a szervezeten kívül találják magukat, és néha egy golyóval a szemük-

ben végzik. Ebből a szemszögből nézve elképesztő, hogy a legitim kapitalizmus és a szervezett bűnözés közötti határvonal még mindig fenntartható. Talán, ahogy Rawlinson (1998) írja, pont a maffia látványossága miatt nem válik ez az analógia komoly összehasonlítás tárgyává. Ha a maffia hétköznapibb lenne, úgy tekintenénk rá, mint pusztán a kapitalizmus egy másik formájára, a *Tony Soprano, a menedzser* pedig mint a gazdaság egy újabb kulturális dimenziójára.

Ez is csak üzlet

TONY: Tudni akarom, miért nem nő a család bevétele. (...) Nektek kell a pénzt hozni. Ezért vagytok a legmagasabb beosztásokban. Menjete el az embereitekhez, verjétek be a pofájukat, és intézzétek el, hogy befolyjanak a pénzeink. ... A bácsikám, ennek a családnak a feje, a jövő héten bíróság elé fog állni. Tiszteletlenségnek tartom, hogy most hagyjátok magára. Az ügyvédek egy vagyont kérnek, és én vagyok az egyetlen, aki támogatja juniort. Ez olyan, mint egy piramis, emberemlékezet óta így működik a szervezet. A szar lefelé folyik, a pénz meg fölfelé. Ennyire egyszerű. És szegény, hogy ide kellett jönnöm, hogy figyelmeztesselek titeket, mi is a kötelességetek azzal az emberrel szemben. Ne mentegetőzzetek a gazdasági helyzettel. Nem akarom hallani. Sil, magyarázd el nekik, melyik az a két üzletág, ami az idők kezdete óta még sosem volt veszteséges? SILVIO: A show-biznisz egy része, és az, amit mi csinálunk.

TONY: Végeztünk. Ennyit akartam. (Maffiózók [2002]: Ezek a fránya adósságok.)²

A feladat tehát a *Cosa Nostra* számára a show-biznisz és az utcai ügyletek lebonyolítása egyaránt. Úgy tenni, mintha csak egyik vagy másik volna, félrevezető lenne. Tony Soprano motivációs beszéde – csekély módosítással – bármely vállalat falai közé illene. Valami csökken, a pénz pedig nő. Ám időtlensége ellenére van valami, ami nagyon modern Tony beszédében. Úgy beszél a lojalitásról és a rendkívüli energiabefektetésről, mint az elköteleződés egy formájáról, amely – egyesek szerint – új jelenség az üzleti életben (Parker 2009). Korábban – állítólag – az üzleti élet unalmas, szürke helyek halmaza volt, ahol unalmas, szürke emberek dolgoztak. Most, amint megérkezünk az új, felgyorsult globalizáció korába, innovatív és autonóm menedzserekkel benépesített, szenvedélyesen elkötelezett szervezetekre van szükségünk. Tegyük tehát félre Tom Peterst, és nézzük meg, mit ír Anthony Schneider a *Tony Soprano, a menedzser* című művében:³

A gazdasági bizonytalanság, szervezeti káosz, szorongás és leépítések korában a vezetők arra vannak kényszerülve, hogy erőltetett tempóban, különböző módszerekkel, új rendszerekkel és változó munkaerővel dolgozzanak (...) A vezetőknek új munkafolyamatokat kell kifejleszteniük és követniük, hogy visszajuttassák a vállalatokat az élvonalba, és visszanyerjék a befektetők bizalmát. Fel kell nőniük napjaink üzleti életének kihívásaihoz. Tony Soprano meglepő példaképe ennek az új vezetőtípusnak. A módszerei talán szokatlanok tűnnek, ám mind tanulhatunk azokból a stratégiákból és taktikákból, amelyekkel az embereket kezeli, konfliktusokat old meg, tárgyal, valamint irányít (Schneider 2004: xii).

2 A film-, sorozat- és szövegrészletek fordítása során a magyar megjelenésekre hagyatkoztunk, kivéve, ha a szöveg érthetősége vagy hozzáférhetősége az ettől való eltérést indokolta. Az eltéréseket külön nem jelöljük [a szerk.].

3 Ehhez lásd még a titokzatos V *The Mafia Manager: A Guide to the Corporate Machiavelli* című művét (1997).

Bár Schneider könyvének nem az az egyetlen érdeme, hogy új oldalról mutatja be ennek a feltörekvő társadalmi csoportnak a morális öngazolását – de a probléma, amire rávilágít, nagyon érdekes. Mit mutat meg nekünk a maffia működése az üzleti szervezésről? 1986-ban a President's Commission on Organized Crime adatai szerint az amerikai maffia bevétele több mint 65,7 milliárd dollár volt. Ezzel a második legnagyobb iparrággá vált, közvetlenül az olajipar után (Durden Smith 2003: 202). A becslések szerint 2005-ben Olaszországban a maffiának – a drog- és fegyverkereskedelmet figyelmen kívül hagyva – naponta 61 millió dolláros bevétele volt, a Fiathoz hasonlóan.⁴ Hétköznapi értelemben ez egy igazi sikertörténet mind a profitabilitást, mind a munkaerő mennyiségét, az időállóságot, a területi terjeszkedést, valamint a termékek és szolgáltatások sokszínűségét tekintve. Balsamo és Carpozi szerint „napjaink alvilága a legitim vállalkozás látszata mögé bújva talál menedékre; ugyanolyan elvek mentén szerveződik, mint a hatalmas konszernek” (Balsamo és Carpozi 1997: xii). A konszernek üzleti stratégiájának, ahogy Alracchi állítja, három pillére van – a versenytársak eltírása, a bérek leszorítása, és a tőke szabad áramlásának biztosítása (Alracchi 1988: 89). A maffia „utazik” (vagy „utazott”) citromban, biztonsági szolgáltatásban, szerencsejátékban, szórakoztatóiparban, alkoholban, dohányban, drogban, építkezésben, benzinben, ruhatisztításban, szállítmányozásban, éttermi beszerzésben, szemétszállításban, üdítőitalban, ruhagyártásban, gyorsételben, banki szolgáltatásban, gyertyában és szent, valamint valláshoz kapcsolódó tárgyakban. A törvényes vállalatok szintén kereskednek az összes fenti dologgal (talán bizonyos drogokat leszámítva). Hill szerint a Gambino és a Lucchese család közötti kapcsolat nem más volt, mint üzleti verseny – „mint a General Motors és a Ford között” (Hill 2004: 100; l. még Gambetta 1993: 100). A keletkező profit pedig visszaáramlik az amerikai gazdaságba, valamint a fogyasztók pénztárcájába törvényes amerikai bankokon keresztül.

A lényeg tehát, hogy a maffiaüzlet is csak hétköznapi üzlet, és hogy a maffiaüzlet és más „korrumpálatlan” üzletek közötti határ vonal nem húzható meg könnyen. Az üzlet (bármi legyen is az) magába foglalja az Enront, a Shellt Nigériában, a Union Carbidet Bhopálban, a Firestone-t Libériában, a Ford döntését a Pintóval kapcsolatban, az Exxon Valdez-olajkatasztrófát, a zeebrüggei kompaktasztrófát, a Piper Alpha olajfűró torony tragédiáját, a Banco Ambrosiano csődjét, és így tovább (Sutherland 1983; Punch 1996). Amikor Balsamo és Carpozi úgy írják le a maffiát, mint „egy összeesküvést, amely sok tekintetben úgy működik, mint számos diverzifikált ipari, illetve üzleti ágazat” (Balsamo és Carpozi 1997: vi). A metafora megfordíthatósága igencsak találó. Több régi maffiózóból lett rabló iparmágnás, a társadalom pillére, eltussolható múlttal és az osztály-hovatartozáshoz hasonlóan láthatatlan hatalmi kapcsolatokkal. Vagy, mint Martin Scorsese *Casino* című filmjében (1996 [1995]), ahol a gengszterek szerencsejáték- és szórakoztatóipari vállalkozást alapítottak, és a sivatagban fekvő sírok helye a múlt homályába veszett.

Hogyan is épül tehát fel a maffia? Az 1860-as évek Szicíliaja óta létezik egy általános szervezeti forma, habár ennek történetét (sok más üzletághoz hasonlóan) mind az Egyesült Államokon, mind Szicélián belül (és egymásra hatva) a változatos terminológia, a struktúra, valamint a centralizáció és decentralizáció különböző periódusai tarkítják. A lehető legtágabb értelemben véve mindegyik maffiacsaládnak van egy vezetője (*capo*), aki mellett ott áll

⁴ Ez a 2006-os becslés az SOS Impersától, egy olasz kiskereskedelmi lobbicsoporttól származik, és kormányzati adatokon alapul.

egy vezetőhelyettes (*sottocapo*) vagy egy tanácsadó (*consigliere*). Elszámolni és fizetni a közepes rangú maffiatagoknak kell (akiket néha *capodecinának*, vagyis 'tizedesnek' neveznek), alattuk pedig a 'katonák' vannak (*soldato*). Mindegyik katonának van kapcsolata „beépített” emberekkel, akik nem maffiatagok, de részt vesznek a maffiaüzletben. Azonban minden család reprezentálja magát egy magasabb szintű testületben, amelyet a főnökök főnöke irányít (*capo di tutti capi*), és amelyre tanácsként, szindikátusként, egyesületként, csapatként vagy szervezetként hivatkoznak. Sok maffiatörténet szerint az 1930-as évek elején Mázlis Luciano előbb felosztotta New Yorkot „az öt család” között, majd New Yorkba koncentrálna az amerikai maffiát. Ezzel elérte, hogy a hadakozó családok az ő tanácsának fennhatósága alá kerüljenek. Afelől sincs kétség azonban, hogy mind az Egyesült Államokban, mind Szicíliában létezett egy hosszú múltra visszatekintő konszenzus arról, hogyan kell megoldani a kollektív viszályokat, megegyezni a területi vagy üzleti érdekszférákkal kapcsolatban, vagy megállapodást kötni a problémás tagok ügyeiről.⁵ Mindazonáltal kering egy bizonyos menedzsermítosz Luciano körül. Claire Sterling úgy írja le őt, mint „egy éles elméjű vállalatvezetőt ritka tehetséggel a racionális szervezéshez, a szervezett bűnözés Lee Iacoccáját” (Sterling 1991: 100). Mint saját maga állította: „Mi, fiatalabb srácok utáltuk az öreg bajszokat és azt, amit csináltak. Olyan üzletet próbáltunk építeni, amelyik halad az idővel, ők pedig még mindig száz évvel ezelőtt éltek” (idézi Sterling 1991: 63).

A maffia modernizálása végett Luciano és Meyer Lansky szintén alapított egy szerződéses gyilkos ügynökséget – amelynek a sajtó később a „Murder Inc” nevet adta. Mint egy akkori tag mondta: „Ha ők lettek volna az Egyesült Államok elnöke és alelnöke, sokkal jobban irányították volna, mint az idióta politikusok” (idézi Durden Smith 2003: 71). A Murder Inc – amit a szerződésekről szavazó igazgatótanács irányított – számlájára ezer gyilkosságot írnak 1935 és 1945 között. A menedzserek ezután kijelöltek valakit, hogy végrehajtsa a szerződést, de ők gyakran kiszervezték a tevékenységet szabadúszóknak. Mint McCarty írja, „A csoportos gyilkosság annyira szervezett volt, mintha futószalagon szállították volna. Mintha egy nagy, modern gazdasági vállalat terméke lett volna...” (McCarty 2004: 210).

Az amerikai maffia az 1930-as években olyan sikeres volt, hogy kezdett nyugat felé terjeszkedni, különösen Las Vegasba, Bugsy Siegel kaszinója, a *The Flamingo* 1947-es megnyitásával. Sikereségük egyre jelentősebb hatást gyakorolt Szicíliában is, ahol elősegítette egy ottani tanács megalakulását az 1950-es években, valamint ezzel párhuzamosan „új menedzsmenttechnikák” elterjedését a szigeten (Durdén Smith 2003: 114). A szicíliai maffia hajlamos volt területileg, nem pedig funkcionálisan szerveződni, a különböző családok között felosztva a különböző üzletágakat, ahogy (részben) az Egyesült Államokban. Az amerikai maffia szintén elkezdett diverzifikálni bizonyos olyan ágazatokban, így például a drogkereskedelemben és a prostitúcióban, ami a múlt vezetői számára elképzelhetetlen lett volna (Lewis 1966 [1964]). A szicíliaiak olyan jól elsajátították a módszereket az 1970-es és 1980-as évekre, hogy megszűntek pusztán távoli unokatestvérek lenni. A heroin- és kokainszállító útvonalak feletti ellenőrzésüknek köszönhetően inkább már ők használták elosztóként az amerikai maffiát, hatalmas profitot görgetve vissza Palermóba (Sterling 1991). Az importált szicíliaiak vagy 'Zipek', akik híján voltak mindenféle személyi azonosítónak, ujjlenyomat-

5 Bár Nick Gentile, aki 1915-től Pittsburghöt uralta, azt állította, hogy a 'tanács' már Luciano előtt is létezett, ahogy az öt család is. Arról panaszkodott, hogy a tanács egy olyan hely volt, ahol a vitás kérdések elrendezése inkább a kifejezőkészségen, mint a logikán múlt (Dickie 2005). A szicíliai szervezeti struktúrák részletesebb leírását lásd Gambetta (1993: 100), valamint Arlacchi (1988: 44) műveiben.

nak, illetve könyvírás iránti vágyának, immár átvették az egyre elkényelmesedő amerikai maffia helyét Luciano üzletének irányításában, továbbra is haladva a korral.

Miért lehetett tehát a maffia ilyen sikeres? A menedzsermentalitást mesteri szintre emelve a maffia közel 150 évig működött úgy, mint egy olyan hivatal, ahol semmi sincs papíron rögzítve. A kommunikáció „szóban történt. Semmit sem foglaltak írásba a maffián belül” (Balsamo és Carpozi 1997: 436). A maffia olyan szervezet, amely személyes kapcsolatokon alapul, és elutasítja az átláthatóság vulgáris egyszerűségét. Még az üzleti beszélgetések is tartalmazzák olyan utalások különböző variációit – mint a „tudod, az a dolog, amiről a múltkor beszéltünk” – arra az esetre, ha valaki esetleg hallgatózna. Egy utasítás továbbítása érdekében a láncban minden láncszemnek négy szemközt kell beszélnie egymással. Joe Pistone, a rendőr, aki Donnie Brasco álnév alatt tevékenykedett, említette, hogy mindenre emlékeznie kellett, amiről szó volt, amíg fel nem tudta hívni az FBI összekötő ügynökét (Pistone 2006 [1987]: 47). A túl sok beszéd pedig gyanút kelt. A szicíliai *omertà* szó azt a férfias hallgatást fejezi ki, talán a szicíliai „alázatosság” kifejezéshez (*umirtà*) való hasonlósága révén, amely egy bizonyosfajta álszent áhítatot jelöl (Lewis 1966 [1964]: 23). A márkaépítés pimasz eszközeivel szemben ez a szervezet igyekszik kiküszöbölni, hogy nyomokat hagyjon, vagy utólag eltüntetni azokat. Mint Henry Hill írta: „mindenért készpénzzel fizetünk. Így nem maradt hátra semmilyen bejegyzés vagy bankszámlakivonat” (Hill 2004: 35). Bernardo 'Traktor' Provenzano 2006-os letartóztatása után sok kis papírdarabot – 'pizzinit' – fedeztek fel, amelyek a különböző üzlettársait azonosították számok alapján. Ő maga volt az 1-es számmal jelölve, és a számozás egészen 163-ig tartott. Longrigg és McMahon szerint 'Corleone szelleme' sosem használt mobiltelefont, és hitt abban, hogy „a szervezet látótávolságon kívül tartása a legjobb az üzletnek” (Longrigg és McMahon 2006).

A maffia igyekszik nesztelenül és nyomtalanul működni. Történelme homályos, a jelene nincs dokumentálva, a tények és a fikció pedig mélyen egybefonódnak. A General Motors és a Ford látványos PR-jával ellentétben tagjai tagadják, hogy a szervezet egyáltalán létezik. Az 1950-es években egy újságíró interjút készített Don Calò Vizzinivel, a szicíliai maffiafejérrel:

DON CALÒ: Tény, hogy minden társadalomnak szüksége van olyasfajta személyiségekre, akiknek a feladata megoldani a bonyolult helyzeteket. Ezek az emberek általában az állam képviselői. De olyan helyeken, ahol az állam nem létezik vagy nem elég erős, akadnak magánemberek, akik...

ÚJSÁGÍRÓ: Maffia?

DON CALÒ: A maffia? Létezik egyáltalán a maffia? (Dickie 2005: 279).

Fogadjuk most el fenntartások nélkül a fent elhangzottakat. Don Calò talán akaratlanul is egy nagyon izgalmas ontológiai kérdést tett fel általánosságban a szervezetekkel kapcsolatban. Elhisszük, hogy léteznek, mert folyamatosan azt mondják nekünk, hogy ez így van. De mi más lenne egy szervezet, mint emberek és dolgok folyamatosan változó hálózata? Ez összhangban van kortárs elméletekkel a bürokrácia haláláról és a hálózati társadalom kialakulásáról. És csakugyan, az 1980-as évektől kezdve a posztfordizmusról és a Harmadik Olaszországról szóló szakirodalom⁶ nagy része azt hangsúlyozta, hogy az ipari kerületek sikere a félig látható informális kapcsolatoknak, nem pedig napjaink nagyvállalatai gigantikus

---

6 A *Replika* hasábjain ebben a témában l. pl. Maughan és Smith (2000) cikkét [a szerk.].

apparátusának volt köszönhető.⁷ Ezt a jelenséget olyan szavak és kifejezések illusztrálják, amelyek a családi vállalkozások légkörét idézték, mint például 'összetartás', 'vállalaton belüli kapcsolatok', 'bizalom', 'együttműködés' és így tovább. A posztfordista világban az írott szabályok ritkák voltak, ám az olyan dolgok, mint a bizalom és a szervezetek közötti egymásrautaltság, meglehetősen gyakoriak. Sterling megjegyzi, hogy a maffia szintén együttműködési megállapodást kötött a nápolyi Camorrával, a calabriai Ndranghetával, a Pokol Angyalai-val, különböző, az Egyesült Államokban működő latin bandákkal, a kínai triádokkal, karibi bandákkal, és így tovább (Sterling 1991: 386). Ez minden érintett számára praktikus üzleti modellnek bizonyult.

Talán Don Calònak igaza volt. A maffia tényleg nem létezik, ám a General Motors vagy a Ford semmivel sem valóságosabb nála. Létezik az üzletelő emberek hálózata, a pénz felfelé, a szar pedig lefelé áramlik – de a kultúra és a gazdaság, a formális és informális közti megkülönböztetésnek kevés értelme van.⁸ Vagyis a határvonal, amely elválasztja a maffiát a valódi üzlettől, kevésbé ragadható meg abban, hogy milyen egy üzleti szervezet vagy hogy milyen a maffia – inkább az „üzletcsinálás” módszerei alapján különböztethető meg.

Üzleti etika

A Don Calò Vizzini 1954-es halálára írt nekrológokból:

„Szavakkal és tettekkkel bizonyította
Hogy az ő maffiája nem bűnözött.
Tisztelte a törvényt,
Védte a jogot
Jellemének erőssége:
A szeretet volt” (idézi Dickie [2005: 280]).

Egy lángelme tehetségével
Teremtette meg egy előkelő háztartás anyagi alapjait
Bölcs erélyes fáradhatatlan volt
Jótevője a földnek és a kénbányák dolgozóinak
Mindenkor csak jót cselekedett
Ennélfogva nagy tekintélyt szerzett
Olaszországban és külföldön
Nagy volt az üldöztetés idején
Még nagyobb a viszontagságok napjaiban
Mindvégig megőrizte jó kedélyét... (idézi Lewis – 1966 [1964]: 32).

A rajzfilmek mániákusait leszámítva elmondhatjuk, hogy a legtöbb rosszfűtnak jó oka van arra, amit tesz. Ami azt illeti, gyakran ugyanolyan elvekre támaszkodva igazolják saját tetteiket, mint a „jó” emberek (Matza 1964; Ruggerio 2000). A maffia berkeiben hajtogatott okok

---

⁷ A maffiát, a bizalmat, valamint a gazdaságot összekapcsoló cikkek gyűjteményéért lásd Gambetta művét (2000 [1988]).

⁸ Csupán a jobb hangfelvételi technikák feltalálása, valamint a Bünszervezet által befolyásolt és korrump szervezetekről szóló *törvény* (*Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act*; RICO) beiktatása következtében létrejött kedvező jogi környezet hatására lett a maffia elleni bizonyíték használható és hatékony a jogi kontextusban.

között központi szerepet játszik az üzleti élet. Vigyázni a sajátjaira és dédelgetni a saját üzletedet egy és ugyanazon dologgá mosódik össze. Mindez természetesen néha erőszakkal jár, de nem mindig, mert túl sok erőszak alkalmazása nem szolgálja az üzleti érdekeket. Mint Virgil, 'a Török' Solozzo mondja az eredeti *A keresztapa* regényben: „Nem szeretem a vérontást. Üzletember vagyok, és a vér túl sok pénzbe kerül” (Puzo 2006 [1969]: 105). Ezzel még a versenytársa is egyetért. Sonny Corleone annak ellenére, hogy bosszút akar állni Solozzón, megérti, hogy „az öreg elleni támadás tisztán üzleti ügy, nem személyes bosszú” (Puzo 2006: 113). És az üzlet ebben a kontextusban azt jelenti, hogy a saját, valamint a hozzád közel állók érdekeit tartod szem előtt. Don Calò és Don Corleone hatalma az észszerűségükből származott, valamint azon képességükből, hogy gondosan figyeljenek, majd „viszszautasíthatatlan ajánlatot” tegyenek. Ez olykor fenyegetéssel vagy tényleges erőszakkal jár, máskor nem. Az ilyen üzleti magatartás megértést von maga után, még azok körében is, akik a játszma veszteseivé válnak. *A keresztapa* című filmben (1982 [1972]), miután Sal Tessio megkísérli elárulni Michael Corleonét, Michael emberei finoman, de határozottan magukkal viszik, hogy megöljék. Sal ekkor azt mondja Tom Hagennek, Michael *consigliere*-ének: „Mondd meg Michaelnak, hogy csak a pénz miatt. Őt kedveltem”. Salt nem látjuk többé.

Fontos, hogy tisztán lássuk ezt. A maffia etikus üzlet, amennyiben etika alatt egy széleskörűen osztott morális kódot értünk. Mindenki tisztában van vele, hogy mások talán nem osztják ugyanezeket a kódokat, de ez a tény nem teszi őket kevésbé kötelezővé a játékban részt vevők számára. Sőt az egész úgy is megfogható, mint egyfajta hivatás, amellyel járnak bizonyos jogok és köteleességek:

Mi katonák vagyunk, és azok nem jutnak pokolra. Ez háború, ahol katonák katonákat ölnek. Aki ezt az életet éli, az tisztában van mindennel, ami ezzel jár. Vannak jogok és köteleességek. És meg kell tenni ezt-azt. Ez a munkánk. Katonák vagyunk. Szabályok szerint élünk. Parancsok szerint (*Maffiózók* [2000]: Végtelen határok).

A hivatás ennél tágabban is értelmezhető. A maffia termékeire és szolgáltatásaira ugyanis létező kereslet van (Rawlinson 2002). Kereslet van a drogra, a prostitúcióra, a szerencsejátéokra és a védelemre, ezért azt állíthatjuk, hogy ezeknek az áruknak a szolgáltatása megfelelő áron és megbízható módon önmagában egyfajta közszolgáltatás. Amikor Mario Puzo *A keresztapa* című könyvében Frank Falcona, Los Angeles fiktív Donja arról vitatkozik, hogy a családoknak vajon be kellene-e szállniuk a drogkereskedelembé, a következőképpen érvel:

Viszont, ha mi ellenőrizzük, akkor jobban tudjuk fedezni, jobban meg tudjuk szervezni, biztosíthatjuk, hogy kevesebb veszéllyel járjon. Benne lenni nem is olyan rossz, csak ellenőrzésre, védelemre, szervezésre van szükség. Nem hagyhatjuk, hogy mindenki összevissza szaladgáljon, és azt csináljon, amit akar, mint egy anarchista társaságban (Puzo 2006 [1969]: 357).

Amire Don Corleone azt válaszolja: „Olyan ügyesnek kell lennünk, mint az üzletembereknek, ez több pénzt hoz, és jobb lesz a gyermekeinknek és az unokáinknak” (Puzo 2006 [1969]: 361).

Természetesen – ha szimmetrikus érveléssel élénk – ez egy szélesebb erkölcsi kritikáját adhatná a legitim üzleti szervezeteknek is. A maffiának ugyan nincs hivatalos álláspontja a társadalmi felelősségvállalásra vonatkozóan, de ez vajon azt jelenti, hogy a maffia egy felelőtlen szervezet? Felelőtlenebb, mint azok a szervezetek, amelyek alkohollal, cigarettával, félautomata fegyverekkel vagy szív működési zavart okozó hamburgerral kereskednek?

Ahogy Stanley Kubrick *Gyilkosság* című filmjében (1956) a rablás finanszírozója megjegyzi: „A bűnözés nem más, mint az emberi törekvés fonákja”. Csupán pár évvel korábban, a ’rablóbarók’ felemelkedésekor alkotta meg Edwin Sutherland a ’fehérgalléros bűnözés’ kifejezést akadémiai székfoglalójában, mikor 1939-ban az Amerikai Szociológiai Társaság elnökévé választották. 1949-es – immár klasszikusnak számító – könyve rigorózan összehasonlítja a szervezett bűnözést és a ’tiszteletre méltó’ bűnözést. Sutherland számára úgy tűnt, az alvilágban és az üzleti életben hasonló etikai és jogi attitűdök uralkodnak a legitim és illegitim vállalkozók között (Sutherland 1983; I. Rawlinson 2002). Ez kétségkívül olyan következtetés, amely feldühítheti a manapság üzleti etikával foglalkozókat, de a korrektség érdekében mondjunk egyszerűen annyit, hogy minden üzleti szereplőnek megvan a maga ’etikája’. Mint Al Capone mondta: „Én csak a keresletet elégítem ki. A kapitalizmus az uralkodó osztályok törvényes szélhámosága” (idézi Southwell 2006: 7).

A maffia és az állam

MICHAEL CORLEONE: Az én apám semmiben sem különbözik a többi hatalmasságtól, senkitől, akinek hatalma van, például az elnöktől vagy egy szenátortól.

KAY: Ha hallanád magad, mennyire naiv vagy, Michael! Az elnökök és szenátorok nem öletnek meg senkit.

MICHAEL: Ó, melyikünk a naiv, Kay? (*A keresztapa*, 1982 [1972])

A legnagyobb üzleti kihívás, amellyel a maffiának szembe kell néznie, nem a többi maffiacsalád vagy a morális bemocskolódás, hanem az állam hatalma. Sok szerző úgy jellemzi a maffiát, mint egy polipot vagy daganatot, amely valahogy beépül az állam testébe, ám ez a metafora magában hordozza a feltételezést, hogy az ideális állam egy bürokrácia, amely anélkül működik, hogy tekintettel lenne az emberekre, ugyanakkor a szervezett bűnözéshez csak korrupció révén van köze. Azonban, ha elfogadjuk Weber elméletét, mely szerint az állam egy adott területen belül törvényes monopóliummal bír a legitim erőszak felett, akkor lehetővé válik, hogy úgy tekintsünk az államra és a maffiára, mint versenytársakra. Ahogy Weber írja: „ma már csak ott fordul elő »legitim« erőszak, ahol az állami rend azt megengedi vagy előírja... Az erőszakos állami uralomnak ez a monopoljellege éppoly lényeges vonása a jelenlegi helyzetnek, mint az állami uralom racionális »intézmény« és folyamatos »üzem« jellege” (Weber 1987 [1978]: 79). A kérdés tehát nem az erőszak megléte vagy hiánya, hanem hogy ki alkalmazhatja az erőszakot és milyen kontextusban.⁹

Az egyik legelső tudósítást a maffiáról Leopoldo Franchetti jegyezte 1877-ben *Political and Administrative Conditions in Sicily* címmel (I. Dickie 2005), amelyben azt írta, hogy a maffia az erőszak „demokratizálódásának” eredményeként jött létre. Nem pusztán arról

---

⁹ A maffia erőszakszervezet, és számos ember haláláért felelős. A Corleone nevű szicíliai faluban, amelyben körülbelül 18 000 fő él, 153 gyilkosság történt 1944 és 1948 között (Lewis 1966 [1964]: 79). Negyven évvel később, 1989 első hat hónapjában 428 embert gyilkoltak meg Sziciliában. Ezek nagy számok, ám vegyünk tekintetbe mást is. Bhopálban, Indiában 1985. december 13-án nagyjából 15 000 ember halt meg és tízszer ennyien sebesültek meg a Union Carbide rovarirtó szerek gyártó leányvállalata által okozott gázmérgezés következtében. Az Egyesült Államokban 2000-ben 5915 ember halt meg üzemi baleset következtében, 100 000 alkohollal kapcsolatos, illetve 350 000 dohánynal kapcsolatos halált regisztráltak. Ezek nagyobb számok.

van szó, hogy bárki törvényesen folyamodhatott erőszakhoz, hanem hogy a határvonalak a politika, a gazdaság, valamint a bűnözés között nem léteztek többé. Az erőszak a tőke legfontosabb formájává vált, ám mivel az állam illegitim volt, valamint gyakran ténylegesen nem is létezett, így nem is volt senki, aki az élén állt volna. Az erőszakiparban, amely ennek következtében a felszínre tört,

a maffiafőnök ... kapitalistaként, impresszárióként és igazgatóként viselkedik. Egyedül ő rendelheti el a bűncselekményeket ... szabályozza a munka és a feladatok kiosztását, fegyelmezi a dolgozókat. (A fegyelem, mint minden iparágban, itt is alapkövetelmény, ha bőséges és folyamatos profitot akarnak.) A maffiafőnök dolga, hogy a körülményeket megítélve eldöntse, föl kell-e függeszteni egy időre az erőszakos cselekményeket, vagy többet kell elkövetni, brutálisabb módszerekkel. A piac feltételeihez alkalmazkodva határozza el, mely akciókat kell végrehajtani, kiket kell kizsákmányolniuk, és hogy az erőszak mely formáját használják (Dickie 2005: 75; l. még Gambetta 1993).

A keresztapa II-ben (1983 [1974]) egy Kubában zajló üzleti tárgyalást láthatunk. A kamera egyetlen hosszú beállítással pásztázza végig a tárgyalóasztalt, ahol jelen vannak a General Foods, az ITT, a panamai Mining Corporation, a South American Sugar emberei, Michael Corleone a turizmus- és szórakoztatóipar képviselőjeként, valamint a forradalom előtti kubai állam képviselői. Hyman Roth, a mosolygó és kegyetlen befektető, aki a tárgyalást szervezte, megjegyzi: „Most minden együtt van, amire csak üzletembernek szüksége lehet – és főleg egy együttműködni kész kormány”. Roth azzal folytatja, hogy itt „hagynak keresni”, és „nagyobbak vagyunk, mint az Egyesült Acél”. Látnunk kell, hogy az együttműködést itt majdhogynem szó szerint kell érteni. Annak érdekében, hogy jó viszonyt ápoljon a kormánnyal, a maffiának be kell szivárognia abba, magába kell olvasztania egyes részeit, hogy biztosítsa, ne ütközzenek az érdekei a sajátjaival. Ahogy 1987-ben az egyik ügyész a palermói Maxi Trial elnevezésű ügy kapcsán megállapította, a szicíliai maffia „állam volt az államban, egy antiállam önálló kormánnyal, hadsereggel, területtel, rituálékkal, illetve saját erkölcsi kóddal és törvényes renddel” (idézi Sterling 1991: 344).

Amerikai kontextusban a szeszitalalom volt az, amely lehetővé tette a maffia számára, hogy felvásárolja az állam egy részét. A Volstead-törvény, amely 1920-tól 1933-ig volt érvényben, részben a sör- és borivó tömegektől való burzsoá félelem kifejeződése volt. Azonban a nép akaratának eredményeképpen a törvény hatalmas bukás lett, ami átlagos amerikaiak millióit kriminalizálta olyan dolgokért, amiket élveztek. Így hát a könyörtelen városi gengszter figurája Robin Hood-típusú csempésszé alakult át a köztudatban, aki az élet apró örömeit hozza el az emberek számára, miközben a zsaruk addig szerencsétlenkednek, míg pórul nem járnak. Ez a légkör sokkal könnyebbé tette a maffia számára, hogy szívességeket vásároljanak a rendőröktől, politikusoktól, titkároktól, törvényhozóktól és így tovább. Warren Harding elnöksége alatt rendszeresen számoltak be alkoholfogyasztásról és egyéb tiltott tevékenységek jelenlétéről a Fehér Házban. John Dillinger magányos 'gentleman' gengsztere szemben J. Edgar Hoover hatalmas, ám tehetetlen Állami Nyomozóhivatalával (FBI) vonzó mítosznak tűnhetett egy olyan korban, amikor az állam erkölcsi ennyire megkérdőjelezhetőek voltak.

Olaszországban a risorgimentótól kezdve a kormány gyengesége és korruptsága beteges mértéket öltött, különösen a szegény délen. Ahogy Lewis írja: „A *vendetta* a szegény és másként védtelen ember fegyvere volt abban a társadalomban, amelyben nem volt törvény, s az igazságszolgáltatást az úriszék és kínzókamrája képviselte” (Lewis 1966 [1964]: 19).

A titkos társaságok, mint a társadalmi rend alternatív formái, mindennaposak voltak egy folyamatosan megszállás és elnyomás által sújtott országban. A 19. század végére azonban a maffia olyan erővé vált, amely a biztonságot volt hivatott garantálni a földesurak, az egyház, a helyi hivatalnokok, valamint a szavazatéhes politikusok szövetségének égisze alatt. Mind-egyikük számára eljött ugyanis az idő, amikor szükségük volt rátermett férfiakra, hogy érvényesítsék az érdekeiket. A maffia fasiszták általi elnyomása ellenére az amerikai hadsereg 1943-ban gyakorlatilag visszajuttatta Szicíliát a maffia kezébe, amikor olyan erős helyi vezetőket keresett, akik megbízhatóan antifasiszták (Lewis 1966 [1964]). Ez a gazdasági hatalom a megszállás után romjaiból újjáépülő állammal párosulva kialakította az Olaszországot az elkövetkezendő fél évszázadra meghatározó körülményeket. A maffia szorítása az Olasz Kereszténydemokrata Párton (Giulio Andreotti személyében) volt a legláthatóbb eleme annak az együttműködésnek, amely az olasz társadalom csaknem összes kulcsfigurájának érdekeit artikulálta – a Vatikáni Központi Banktól a „P2” szabadkőműves páholyig. Például az Ucciardone börtön Palermóban nyugalmazott maffiatagok ’pihenőhelyévé’ vált, akik a fegyházból működtették a vállalkozásukat, és Palermo legjobb éttermeiből hozatták maguknak az ételt. Ezen a ’maffiaegyetemen’ gyakoriak voltak a mérgezések, és többen megcsúsztak a lépcsőn (Lewis 1966 [1964]). Mivel a maffia politikája könnyen változik, leginkább az üzleti érdekeltségek mentén, a közelmúltban beálltak Silvio Berlusconi és pártja, a Forza Italia mögé. Ha a hatalom elmozdul, az érdekek is átstrukturálódnak.

Calvin Coolidge (egy másik elnök a szesztilalom idejéből) kijelentette, hogy „az amerikai nép legfőbb tevékenysége az üzlet”.¹⁰ Így a szesztilalom után a nagy alkoholcsempészek az ő áldása mellett használták fel szakértelmüket arra, hogy legitim vállalkozásokat indítsanak – a Seagramst, a Capitol Wines and Spiritst, az Alliance Distributorst és így tovább. Tony Montana, a szociopata gengszter Brian De Palma *A sebhelyesarcú* (1983) című filmjében még érzékletesebben fogalmazza meg ugyanezt: „Tudod, mi a kapitalizmus? Egy nagy kibaszás. ... Az ilyen fickók miatt, a bankárok meg a politikusok miatt, miattuk nem lehet keresni a kokóval. ... Küzdenek a bűnözés ellen. Ők a bűnözők!” De Palma kommentárjában arról beszél, hogy a film azt jeleníti meg, ahogy „a kapitalista álom bizarrá és pusztítóvá válik”. Ám sokkal inkább úgy tűnik, hogy a bizarr és a pusztító teljesen normális elemei az álomnak. Akár szervezett bűnözésről, akár szervezett üzletről van szó, az állam képviselői gyakran kapnak szeletet a tortából – legyen az adó vagy kenőpénz. Balsamo és Carpozi – egy újabb moralizáló pillanatukban – azt fejtetik, hogy az ártatlan amerikai állampolgárok tudtukon kívül válnak a szervezett bűnözés áldozataivá, akiket „ez a kapzsiság és mohóság közös nevezőjén felhízlalt láthatatlan kormány tesz tehetetlen palimadárrá” (Balsamo és Carpozi 1997: vi). Azt is hozzátehetnék volna, hogy a látható kormány gyakran ugyanezt teszi, és ugyanez a helyzet a szervezett üzleti tevékenységekkel is.

Felmerül tehát a kérdés, hogy ha mindez igaz, akkor hol ér véget az állam, és hol kezdődik a szélhámosság? A gazdaság sok területén a ’legitim’, illetve ’illegitim’ üzleti tevékenységből származó pénz egy részét visszaforgatják az államba, hogy kivásárolják azt, valamint hogy biztosítsák, hogy az üzlet szokás szerint menjen. Akár ajándéknak hívjuk, akár kampányhozzájárulásnak, lobbizásnak, kenőpénznek, adónak vagy Kereskedelmi Világszervezetnek

---

10 A mondás eredetileg egy interjúban hangzott el 1925-ben: „the chief business of the American people is business”, de a legtöbb forrás – ahogyan Parker cikke is – rosszul, bár kétségtelenül frappánsabban idézi az elnököt: „the business of America is business”. Viszont a „legfőbb” szó kihagyása azt a látszatot kelti, mintha Coolidge szerint az üzleten kívül más nem is lenne fontos [a szerk.].

(WTO) – ezeknek a cseréknek a lényege, hogy a cégek anélkül üzletelhessenek, hogy túl sok konfliktusba kerüljenek az állam nevében eljáró hatalmi csoportokkal (Dickie 2005). Az olyan üzleti szervezetek, mint a Brit Ipari Konföderáció vagy a maffia, ügyelnek tagjaik kollektív érdekeire az adófizető palimadarak ellenében. Ahogy Hyman Roth mondta, sokkal jobban hangzik, ha egy kartellt 'együttműködésnek' hívunk, így ugyanis úgy tűnhet, hogy mindenki jól jár.

In Memoriam: Don Calò

TONY: Amikor Amerika megnyitotta kapuit az olasz kivándorlók előtt, mégis mit képzelt, miért tette? Azt maga sem hiheti, hogy merő jóindulatból. Idejöhettünk, mert szükség volt ránk. Kelttünk, hogy városokat építsünk, metróalagutat ássunk, hogy gazdagabbá tegyük őket. A Carnegie-knek és Rockefellereknek munkások kellettek, vagyis mi. De voltak, akik nem álltak be a sorba, mert nem akartak amerikaiakká válni. Mi olasz értékek szerint élünk. Nekünk a legfontosabb a becsület, a család és a hűség. És részt kértünk a tortából. Talán nem voltunk olyan tanultak, mint az itteniek, de volt merszünk elvenni, amit akartunk. Voltak itt mások is, a JP Morgane, akik szintén nem voltak szentek, de ők amerikai üzletemberek. Ők gyilkolhatnak (*Maffiózók* [2000]: Végtelen határok).

Don Calò Vizzini valószínűleg nem helyeselte az amerikai életstílust. Tony Soprano túl hangos ennek a tiszteletre méltó, idős szicíliai férfinak. Mint olasz felmenője, Cosimo de Medici, Don Calò olyan volt, mint egy szifnx, aki a maga machiavellista kifürkészhetetlen szűkszavúságával alakította a körülötte élők sorsát (Padgett és Ansell 1993).¹¹ Albert DeMeo, a 'Murder Machine' csoport tagjának, Roy DeMeónak a fia a tizenegyedik születésnapjára Machiavelli *A fejedelem* című könyvét kapta (DeMeo 2007 [2003]). Machiavelli szűkségtelennek tartotta a hatalom és gazdagság fitogtatását. Roy DeMeo is közönnnyel szemlélte Paul Castellano hatalmas fehér házát Staten Islanden. „Nagy Paul azt akarta, hogy az emberek egyfajta vezérigazgatóként gondoljanak rá, mint egy fehérgalléros vállalati felsővezetőre. Apám azonban azt mondta, ha valakinek igazi hatalma van, akkor nincs szüksége arra, hogy dicsekedjen vele” (DeMeo 2007: 156). Roy Castellánót a Gambino alvezéréhez, Aniello Dellacrocehoz hasonlította, Castellano hátrányára: „Az öregember egyetlen szemhunyorításával vagy biccentésével többre képes, mint amit Nagy Paul valaha is elért” (DeMeo 2007: 155). Ám szűkszavúsága elfedte a ténytet, hogy Dellacroce valójában egy fáradt, idős ember volt. 1985-ben kazettára vették, amint a következőt mondta: „Az idők most változnak, mert túl sok a konfliktus. Az emberek azt csinálnak, amit csak akarnak. Többé nem képezik az embereiket. Nincs többé... nincs többé tisztelet. Ha nem vagy képes hűséges lenni, nem tudsz őszinte lenni a barátáiddal, akkor felejtset el. Akkor semmid sincs” (Balsamo és Carpozi 1997: 459).

Ez a fajta nosztalgia, ez a megfáradtság ideális befejezés egy tanulmány számára, amely a szervezett bűnözés romantikája és a hagyományos üzleti szervezetek szürke világa közötti éles határvonalat próbálja eloszlatni. „Az öreg maffiafőnökök, akik túléltek hosszú évek drámai változásait, ma már megfáradt vállalatvezetők” (Balsamo és Carpozi 1997: 269). Pino Arlacchi (1988: 126) és Claire Sterling (1991: 76) is említi, hogy a maffia összes generáci-

¹¹ Lásd szintén Don Fabrizio csodálatos jellemzését Guiseppe Tomasi di Lampedusa *A párdac* című regényében (Tomasi di Lampedusa 1961[1958]).

ója arról panaszkodik, hogy régebben rend volt és tisztelet. Mint Pistone írja, mára „a »Mi ügyünk« az »Én ügyem«-mé vált” (Pistone és Woodley 2006 [1987]: 407). Deresedő hajú gengszterek arról lamentálnak, hogy immár tovatűntek a régi szép idők. A becsület a múlté, és már mindenki kábítószert fogyaszt. Még Henry Hill (2004: 35) is, aki időközben kikerült a tanúvédelmi programból, arról panaszkodik, hogy mára mindenki besúgóvá vált.

Persze, ha a maffia is csak egy munka, a kenyérkereset egy formája, akkor talán a homoszociális heccelődés intenzív és intim világa sem létezik már. Vagy ami még rosszabb, talán soha nem is létezett. Talán a gengszterélet mindennapjai mindig is unalmasabbak voltak ennél. „A *keresztapa* című filmhez hasonló alkotásokkal szemben a valóságban a maffia a végletekig egyhangú. A beszélgetések lezsibbasztják az agyad. »Na, mit kéne ma lopni? Hogyan lopjuk el?»” (Pistone és Woodley 2006 [1987]: 408).

Gyanítom, hogy a közönség és a maffiatagok – határozottan átfedésben levő kategóriái – számára a gengszter fantáziavilágát elkerülhetetlenül bemocskolja a hétköznapi valósága. Az unalmas semmittevés lecsúszott alakok társaságában valami szegényesen berendezett kocsmában csak azért tűnik izgalmasnak, mert felfogható mint kivonulás a ’valódi’ munka mindennapjaiból. És csakugyan, a mindennapi szervezeti élet fakó egyhangúságként való artikulációja az, ami segít elhinnünk, hogy nehézfűnek lenni bizonyára izgalmas, szellemes, szexi, és csak egy kicsit veszélyes. Higgyünk inkább egy olyasvalaki fiának, aki saját szemével látta: „A képernyőn a maffiózó élete elbűvölő és izgalmas, tele veszéllyel és heves, fekete szemű nőekkel. A való életben a gengszter egy kimerült, középkorú férfi, aki hajnalban ér haza a kiábrándult feleségéhez és a kutyatálhoz, amit el kéne mosni” (DeMeo 2003: 239).

A feleség, a gyerek és a kutyatál. Ezek a ’mások’ (*other*), amelyek immár szintén részei (legalábbis részben) *A keresztapa* utáni világnak, és különösen a *Maffiózók* világának. Ma már a szajhák, a fegyverek és a heccelődés kiegészültek a feleségekkel, a testvérekkel és a gyerekekkel. Ez gyakran vicces és ijesztő és szomorú, ám azt jelenti, hogy az elveszett fiúk világa sokkal inkább *Az ügynök halálára* kezd hasonlítani. Amikor a maffiózóélet hétköznapivá válik, a varázs szertefoszlik. Tony gyönyörűen fogalmazza ezt meg: „A nyalás és a pszichiátria vezetett ide” (*Maffiózók* 1999: Ezt megúsztatd Tony!). Ő egy rossz álmokkal és lázadó tinédzserekkel megáldott keménykezü gengszter, aki terápiára jár a pánikrohamai miatt, és aki öngazolai módon amerikaiinak állítja be a mi ügyünket. Tony Soprano pusztán „egy teljesen amerikai átlagember, a küszködő üzletember prototípusa” (Gabbard 2002: 28).¹² Ám térjünk vissza Schneider könyvére Tony Sopranóról, a menedzserről. Talán a kultúrakritika egy igen fontos darabjával van dolgunk. Nemcsak azért, mert néhányan 14 dollárt fognak érte fizetni, hanem azért is, mert a rendszerből való kivonulás lehetetlenségét a kivonulás fantáziájaként artikulálja. Willy Loman útja elvész „a nagy ég alatt, pedig mosolyogva jár rajta a cipőpasztájával”, de „az ügynök álomvilággal ügynököl – ez a mestersége” (Miller 1986 [1961]: 315). *A Tony Soprano, a menedzser* és az ezernyi hozzá hasonló könyv többet mond el a menedzsment mítoszáról a kapitalizmusban, mint azt szerzője feltehetően érzékeli.

Fordította Vajda Dorina

---

12 *A keresztapa* című film nyitójelenetében a temetkezési vállalkozó, Amerigo Bonasera egy szívésségért könyörög Don Corleonének. Így kezdi: „Hiszek Amerikában...” (1982 [1972]). [Érdekes módon az eredeti angol nyelvű film fenti nyitómondata a magyar szinkronból kimaradt – a szerk.]

Hivatkozott irodalom

- Arlacchi, Pino (1988): *Mafia Business: The Mafia Ethic and the Spirit of Capitalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Asbury, Herbert (2002 [1927]): *The Gangs of New York*. London: Arrow Books.
- Balsamo, William és Carpozi, George (1997): *The Mafia: The First 100 Years*. London: Virgin Books.
- DeMeo, Albert és Ross, Mary Jane (2007 [2003]): *Apám bűneiért: Egy bérgyilkos gengszter kettős élete*. Pécs: Alexandra.
- Dickie, John (2005 [2004]): *Cosa Nostra: Az olasz maffia története*. Budapest: Gabo Kiadó.
- Durden Smith, Jo (2003): *The Mafia*. London: Arcturus.
- Eppolito, Louis és Dury, Bob (1992): *Mafia Cop: The Story of an Honest Cop Whose Family Was the Mob*. Simon & Schuster.
- Gabbard, Glen (2002): *The Psychology of the Sopranos: Love, Death, Desire and Betrayal in America's Favorite Gangster Family*. New York: Basic Books.
- Gambetta, Diego (1993): *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gambetta, Diego (2000 [1988]): *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Department of Sociology, University of Oxford.
- Hill, Henry és Russo, Gus (2004): *Gangsters and Goodfellas*. Edinburgh: Mainstream Publishing.
- Lewis, Norman (1966 [1964]): *A tiszteletreméltó társaság: a maffia bünszövetkezte*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Longrigg, Clare és McMahon, Barbara (2006): *Fresh Cheese and Sweet Nothings: The Love Letters that Led to Don's Lair*. *The Guardian*. Interneten: <https://www.theguardian.com/world/2006/apr/15/italy.clarelongrigg> (Letöltve: 2018. január 30.)
- Matza, David (1964): *Delinquency and Drift*. New York: John Wiley.
- Maughan, Tim és Smith, Richard J. (2000): Ifjúsági kultúra és a posztfordianus gazdaság: Az angliai partizene napjainkban. *Replika* (39): 75–91.
- McCarty, John (2004): *Bullets over Hollywood: The American Gangster Picture*. Cambridge, MA: Da Capo Press.
- Miller, Arthur (1986 [1961]): Az ügynök halála. In *A fizikusok: Öt modern dráma*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Padgett, John és Ansell, Christopher (1993): Robust Action and the Rise of the Medici. *American Journal of Sociology* 98(6): 1259–1319. DOI: <https://doi.org/10.1086/230190>.
- Parker, Martin (2002): *Against Management*. Oxford: Polity.
- Parker, Martin (2009): Eating with the Mafia. *Human Relations* 61(7): 989–1006.
- Pileggi, Nicholas (2006 [1985]): *Nagymenők: Élet egy maffiacsaládban*. Budapest: Carthapilus.
- Pistone, Joseph D. és Woodley, Richard (2006 [1987]): *Fedőneve: Donnie Brasco*. Pécs: Alexandra.
- Punch, Maurice (1996): *Dirty Business: Exploring Corporate Misconduct*. London: Sage.
- Puzo, Mario (2006 [1969]): *A Keresztapa*. Budapest: Geopen.
- Rawlinson, Patricia (1998): Mafia, Media and Myth. *The Howard Journal of Criminal Justice* 37(4): 346–358.
- Rawlinson, Patricia (2002): Capitalists, criminals and oligarchs: Sutherland and the new „Robber Barons”. *Crime, Law and Social Change* 27(33): 293–307. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1015033811399>.
- Ruggerio, Vincenzo (2000): *Crime and Markets*. Oxford: Oxford University Press.
- Schneider, Anthony (2004): *Tony Soprano on Management: Leadership Lessons Inspired by America's Favourite Mobster*. New York: Berkley Books.
- Southwell, David (2006): *The History of Organized Crime*. London: SevenOaks.
- Sterling, Claire (1991): *The Mafia*. London: Grafton.
- Sutherland, Edwin (1983): *White Collar Crime: The Uncut Version*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Tomasi di Lampedusa, Guiseppa (1961[1958]): *A párdúc*. Budapest: Magvető.
- V (1997): *The Mafia Manager*. New York: St Martin's Press.
- Weber, Max (1987 [1978]): *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai 1. Szociológiai kategóriáiban*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

FÁBER ÁGOSTON

PIERRE
BOURDIEU:
ELMÉLET
ÉS POLITIKA

T.E.M.
TÁRSADALOM-
ELMÉLETI
MŰHELY

napvilág kiadó

---

megvásárolható
napvilagkiado.eu/vasarlas
